

İLEM

MAYIS
2020

COVID-19 SORUŞTURMA DOSYASI

[07]

Rahim Acar

Koronavirüs Salgını ve
Dinî İnançlar

Koronavirüs Salgını ve Dinî İnançlar

Rahim Acar*

Koronavirüs salgınının insanların hayatını altüst ettiği ve insanlık tarihinde bir dönüşüm noktası oluşturmasının muhtemel olduğu söylenmektedir. Henüz salgınının insan hayatı için ciddi bir tehdit olmaktan çıkıp çıkmayacağına, ne zaman ve nasıl kontrol altına alınabileceğine dair çok kesin açıklamalar bulunmuyor. Ancak ne zaman ve nasıl kontrol altına alınırsa alınsın, şu ana kadar Koronavirüs salgını altında yaşama tecrübesi siyâsî, ekonomik kurumların işleyişini ve sahip olması gereken işlevi yeniden düşünmeye yöneltmektedir. Öyle ki bu süreç toplumsal hayattan bireysel hayata kadar ilişkilerin düzenlenmesine ve hatta dinî kuralların ve ibadetlerin uygulanmasına kadar pek çok şeyle ilgili alışkanlıklarımızı yeniden şekillendirecek bir dönüm noktası olabilir. Bununla birlikte böylesi köklü bir yeniden şekillenmenin meydana gelip gelmeyeceğini zamanla göreceğiz. Ancak bu salgın dolayısıyla, hem neden bu salgına maruz kaldığımıza hem de bu hâlden kurtulmak için ne yapmamız gerektiğine dair soruşturmaların yaşanması kaçınılmaz görünüyor. Bu salgının anlamlandırılmasındaki tartışmaların, dinî inançlarla ilgili cihetleri de mevcuttur. Bunlar arasında şu üç meselenin altı çizilebilir: (1) insanın sınırlarına ve Tanrı tasavvuruna dair muhasebe meselesi, (2) bu salgının ilahi bir cezalandırma olup olmadığı meselesi, (3) tabiatın işleyişinin nasıl izah edilmesi gerektiği, yani tabiatın işleyişinde tabiat ötesi bir gücün etkili olup olmadığı meselesi.

İnsanın tabiatı kontrol etme düşüncesinin modern bilimin temelinde yattığı kabul edilir. İnsanın kendisini tabiatın efendisi görüp onu kendi arzu ve istekleri doğrultusunda istediği gibi kullanmasının meşru görülmesi bazen İbrahimî dinlerin öğretileri ile ilişkilendirilir, bazen de büsbütün din-den ve kutsaldan kopuşun bir sonucu sayılır. Birinci yaklaşımda, İbrahimî

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde öğretim üyesidir.

Koronavirüs salgını, insanın tam da tabiatın nasıl işlediğini anladığını ve onu kontrol etmek için önceki devirlerle kıyas kabul etmeyecek teknolojik alet edevat üretebileceğini düşündüğü anda, bu düşüncenin yeniden sorgulanmasına yol açmaktadır. Tabiat karşısında böyle bir tutum takınabilmek, onu istediği şekilde kontrol edip istediği şekilde kullanma hakkına sahip olduğunu düşünmek aslında insanın Tanrı tasavvuru ile ilgili belli bir mevziyi de varsaymaktadır.

dinlerdeki, insanın âlemdeki diğer varlıklara karşı üstün olduğu öğretisinin önemli bir rolü olduğu vurgulanır. Mesela Kur'an'da insanın yeryüzünde Allah'ın halifesi olduğu (Bakara 2: 30-31), Eski Ahit'te Tanrı'nın insanı kendi suretinde yarattığı belirtilmiştir (Genesis 1:24). İnsanı tabiatla iç-içe gören dinî geleneklerden farklı olarak, insana verilen böylesi özel bir yerin insan merkezci bir dünya görüşüne götürdüğü ifade edilir. İkinci yaklaşımda, insan merkezci bir dünya görüşünün doğmasının dinî metinlerde insana verilen bu hususi mevkiden ziyade, insanın kutsaldan kopuşunun bir sonucu olduğu belirtilir. Modern insanın kutsaldan kopuşunun bir sonucu olarak, insanoğlu tabiatı nasıl isterse öylece kullanabileceğini düşünmüştür. Her hâlükârda günümüzde ortaya çıkan bu salgının aslında sınır tanımaksızın dünyanın her tarafına yayılması ve sosyal statü tanımaksızın farklı sosyal statülerdeki insanları tehdit etmesi, insanoğlunun, tabiatı kontrol etme stratejisini sorgulamaya yönlendirmektedir. Bu noktada iki soru birbirinden ayrılabilir. Birincisi, tabiatın herhangi bir sorumluluk hissi taşımaksızın kontrol edilmesi, insanların çıkarı için sömürülmesi meşru mudur? İkincisi, modern bilimin ve buna dayanan teknolojinin bu kadar gelişmiş olmasına karşın, insanoğlu tabiatı kontrol etmede gerçekte ne kadar başarılı olmuştur? Bu tartışmalar, insanın kendi sınırlarını bilmesi ve sınırlarına uyması ile ilgilidir. İnsan tam olarak neyin karşısında sınırlarını bilecektir? Tabiatın karşısında mı sınırlarını bilecektir, yoksa tabiat da dâhil her şeyin Rabbi karşısında mı sınırlarını bilecektir?

Her nasıl izah edersek edelim, modern bilimin ortaya çıkışına kaynaklık eden Aydınlanma'dan bu yana insan merkezli bir dünya görüşünün yükseldiğini söylemek mümkündür. Bu insan merkezliliğin bir taraftan tabiat karşısında insanın konumuyla ilgili tazammunları vardır, bir taraftan da Tanrı karşısında insanın konumuna ilişkin tazammunları vardır. Tabiat karşısındaki tazammunu, tabiatın insanın kontrol etmesi gereken bir öteki olarak görülmesi, dolayısıyla tabiatın insanın kendi arzu ve çıkarlarına göre istenildiği şekilde istismar edilmesi olduğu söylenir. Koronavirüs salgını, insanın tam da tabiatın nasıl işlediğini anladığını ve onu kontrol etmek için önceki devirlerle kıyas kabul etmeyecek teknolojik alet edevat üretebileceğini düşündüğü anda, bu düşüncenin yeniden sorgulanmasına yol açmaktadır. Tabiat karşısında böyle bir tutum takınabilmek, onu istediği şekilde kontrol edip istediği şekilde kullanma hakkına sahip olduğunu düşünmek aslında insanın Tanrı tasavvuru ile ilgili belli bir mevziyi de varsaymaktadır. İnsanın kendisini varlığın merkezi olarak görmesinin Tanrı inancı ile ilgili iki tür sonucu olduğu söylenebilir: Ya (1) Tanrı inancının, insanın tabiatla

Bu salgın, insanın kendi konumunu sorgulamasını, bir Tanrı'nın varlığını ikrar etmesini ve Tanrı'nın aşkınlığını tanımasını sağlayabilir mi? Acaba insanlık bir bütün olarak böyle bir salgınla karşılaşmış olmaktan dolayı, tabiata daha duyarlı hâle gelecek midir? Tabii kaynakları kullanırken veya ürettiği teknolojide tabiatın dengesini ve düzenini korumak için teknolojik ve endüstriyel girişimleri buna uyumlu hâle getirmeye yönelecek midir?

baş edemediği zamanlarda kendi ürettiği hayali bir varlık olduğu şeklindeki pozitivist bir yaklaşımın benimsenmesi. Yahut da (2) Tanrı inancı tamamen terk edilmese bile, dindar insanların Tanrı tasavvurunun insan biçimci bir şekilde dönüşmesi. Bu insan merkezliliğin etkisiyle, Tanrı inancının tamamen reddedilmesine veya Tanrı tasavvurunun insan biçimci bir şekilde dönüştürülmesine göre, bu salgın hastalık karşısındaki çağrılar da değişecektir. Bu salgın hastalık, ya tabiatın insanoğluna haddini bildirmesi, sınırlarını hatırlatması, olarak görülecek, yahut da Tanrı'nın kendi aşkınlığını insana hatırlatması, kendi gücünü göstermesi olarak nitelendirilecektir.

Bu noktada gündeme gelebilecek alt sorular şunlar olabilir: Bu salgın, insanın kendi konumunu sorgulamasını, bir Tanrı'nın varlığını ikrar etmesini ve Tanrı'nın aşkınlığını tanımasını sağlayabilir mi? Acaba insanlık bir bütün olarak böyle bir salgınla karşılaşmış olmaktan dolayı, tabiata daha duyarlı hâle gelecek midir? Tabii kaynakları kullanırken veya ürettiği teknolojide tabiatın dengesini ve düzenini korumak için teknolojik ve endüstriyel girişimleri buna uyumlu hâle getirmeye yönelecek midir? İnsanın tabiata daha duyarlı hâle gelmesi hem insanı hem de insanın içinde yaşadığı tabii şartları aşan, ve tabiatın nasıl gözetileceği hususunda atıf yapacağımız bir yetkili makam fikri olmaksızın sağlanabilir mi? Yani bir Tanrı inancı olmaksızın ve o Tanrı'ya karşı sorumluluk inancı olmaksızın böyle bir dönüşüm sağlanabilir mi?

Bu salgın hastalığın tecrübe edilmesiyle gündemimizi işgal etmeye başlamış ve işgal etmeye devam edecek olan ikinci mesele, bu salgının Tanrı'nın insanoğlunu cezalandırması sayılıp sayılamayacağıdır. Bu salgının aslında insanoğlunun haddini aşması sonucu ortaya çıktığı ve Tanrı'nın bir cezalandırması olduğu şeklindeki yorumlarla şimdiden karşılaşmaktayız. Bu cezalandırma teması, çok farklı suretlerde ifadesini bulabilir. Bir ifade biçimi yukarıda dikkat çekilen, insanoğlunun tabiatı hor kullanmasının, haddini aşmasının bir sonucu olarak, Tanrı'nın bütün insanlığa bir cezası olarak okunabilir. Ama daha farklı bir bakışla, bu salgının aslında dünya üzerindeki bazı topluluklar yüzünden Tanrı'nın bize göndermiş olduğu bir ceza olarak görülmesidir. Böyle bakılınca, muhtelif kültürel havzalarda istenmeyen, günah keçisi, grupların işaret edileceği söylenebilir. Bu salgının başlangıcından itibaren, zaman geçtikçe insanların bunun nasıl bir cezalandırma olduğuna dair bakışı değişecektir. Ancak farklı dinî grupların kendi

inançlarına ve duyarlılıklarına göre, bunun aslında Tanrı'nın buyruklarının çiğnenmesine karşılık bir cezalandırma olduğunu belirten yorumlar mevcuttur ve olmaya devam edecektir.

Cezalandırma öğretisinin dinî metinlerde örnekleri zikredilmekle birlikte meydana gelen sıkıntıları ve çekilen acıları açıklamakta ne kadar tatmin edici olacağı sorgulanmaya açıktır. Gerek Kur'an-ı Kerim'de ve gerekse diğer kutsal kitaplarda Tanrı'nın insanların yaptığı bazı şeylerden dolayı insanları nasıl cezalandırdığını, bu cezalandırmanın tabii afetler yoluyla da olabildiğini anlatan kıssalar vardır. Ancak meydana gelen her sıkıntının veya acının bir cezalandırma sayılmadığını dikkate almak gerekir. Dolayısıyla burada karşımızdaki soru şudur: Bu salgını bir ilahi cezalandırma olarak anlayabilir miyiz? Muhtelif insanlar, kendilerini ve ait oldukları grupları istisnai bir mevkiye yerleştirerek, bu salgını ilahi cezalandırma olarak anlayacaktır. Böyle bakınca bu salgın, bizi etkilemeyecek olan, ama kötü olan diğerlerini, öteki grupları etkileyecek olan bir cezalandırma olarak görülecektir. Başlangıçta bizler ve ötekiler ayırımına dayanan bu cezalandırma yorumu işe yarar görünse de, uzun vadede böyle bir cezalandırma şeklindeki açıklamayı kabul etmeyi güçleştirecek, karşı örnekler artacaktır. Bu durumda bu salgını, insan-merkezli bir kültürün-medeniyetin şemsiyesi altında yaşayan bütün insanlığı Tanrı'nın cezalandırması olarak okuyabilir miyiz? Bu salgını, bir cezalandırma olarak okumak, dinî metinlerdeki örneklerine rağmen, gerçekten insanların kendi tabii bilgi kaynakları çerçevesinde erişebilecekleri bir sonuç mudur? Dinî metinlerdeki örnekler, her bir dinde bir şekilde Tanrı'nın bildirmesine dayanarak bilinebilmekte ve kabul edilmektedir. Ancak insanların, herhangi bir olağanüstü bilgi kaynağına dayanmaksızın, muayyen bir hadise ile ilgili olarak böyle bir iddiada bulunması meşru mudur? Bu soru karşısında verilecek cevaplar bizi meydana gelen tabii hadiseleri nasıl okumamız gerektiği sorusuna yönlendirmektedir. Yani meydana gelen hadiseleri Tanrı'nın ne maksatla yaptığını ortaya koyamazsak eğer, bunları gerçekten Tanrı'nın meydana getirdiğini iddia edebilir miyiz?

Bu soru bizi din ve bilim ilişkisine dair tartışmalara getiriyor. Açık ki ortada bir salgın var. Bu salgın insanların sağlığına karşı ciddi bir tehdit durumundadır. Covid-19 virüsünün bulaştığı insanlar ya ölüyor yahut da yoğun bir tedavi sürecinden sonra hastalığı atlatsalar bile, akciğerlerinde

Koronavirüs ile ortaya çıkan şey, aslında bir taraftan insanın yalnızlığı iken diğer taraftan insanlarla bağımlılık ilişkileri içinde varlığını sürdürebileceği gerçeğidir.

Bu salgının neden ortaya çıktığına, nasıl ortaya çıktığına ve önlenmesi için ne yapılması gerektiğine dair sorulara verilecek bilimsel cevapların başarısı (tıbbi tedaviler, aşılar vs.), bu soruya verilen/verilebilecek olan dinî cevapların şekillenişini ve kabul edilme düzeyini etkileyecektir.

ve böbreklerinde bu hastalıktan kaynaklanan bir hasar bırakıyor. Ayrıca hastalığı bir kere atlatmış olmak, artık ondan kurtulmayı da temin etmiyor. Tekrar aynı hastalığa maruz kalabiliyorsunuz. Bu durumda hastalığın neden ortaya çıktığını ve bu hastalıktan kurtulmak için ne yapmamız gerektiğini nasıl ve hangi kaynaktan öğrenebiliriz? Bu konuda başvurabileceğimiz kaynak veya yetkili makam neresidir? Bir taraftan, bu salgının niçin ortaya çıktığını, kimleri etkileyeceğini ve nasıl ortadan kaldırılacağını dinî kaynaklara başvurarak izah etmek mümkündür. Yukarıda değinildiği şekilde bu salgının ilahi bir cezalandırma olduğunu söylemek, bu hastalığın niçin ortaya çıktığına ve muhtemelen kimleri etkileyeceğine dair sorulara, dinî inançlara atıfla verilmiş bir cevap sayılabilir. Ancak bu hastalığı Tanrı'nın meydana getirdiğini söylemek için illa da bunun bir cezalandırma olarak görülmesi gerekmez. Diğer taraftan, bu salgının neden ortaya çıktığına, nasıl ortaya çıktığına, nasıl yayıldığına ve yayılmasının nasıl kontrol altına alınabileceğine dair bilimsel açıklamalar vardır. Acaba bu husustaki bilimsel açıklamaları kabul etmek, bu konuda bilim-ötesi hiçbir açıklamanın olamamasını ve bilimsel araştırmaya konu edilemeyen hiçbir şeyin var olmamasını gerektirir mi?

Bu salgın, teknik tabirle söylersek, metodolojik tabiatçılığın, felsefi tabiatçılığı gerektirip gerektirmediği tartışmalarını tazeleyecek gibi görünmektedir. Bu salgının neden ortaya çıktığına, nasıl ortaya çıktığına ve önlenmesi için ne yapılması gerektiğine dair sorulara verilecek bilimsel cevapların başarısı (tıbbi tedaviler, aşılar vs.), bu soruya verilen/verilebilecek olan dinî cevapların şekillenişini ve kabul edilme düzeyini etkileyecektir. Kısaca, Covid-19 salgını, bir virüsün hayvanlardan insana geçişi, tabii bir hadisedir. Bu tabii hadisenin nasıl meydana geldiğine ve nasıl kontrol altına alınabileceğine dair tabii-bilimsel bir açıklamanın başarılı olması, bu konudaki dinî açıklamanın/açıklamaların geçersizliğini gösterir mi? Aslında bir tabii hadisenin meydana gelişini tabii olarak açıklayabilmenin, o hususta getirilecek dinî açıklama ile çatıştığı görüşü en azından orta çağlardan bu yana zaman zaman taraftar bulmuş bir yaklaşımdır. Günümüzde de hem bazı dindar insanlar tarafından (mesela, akıllı tasarım teorisini savunanlar), hem de özellikle yeni ateistler (Richard Dawkins ve Victor Stenger vb.) tarafından böyle bir anlayışın savunulduğu görülmektedir. Koronavirüs salgınının bilimsel izahlara dayanan çalışmalarla başarıyla kontrol altına alınmasının ve belki de ortadan kaldırılmasının, felsefi tabiatçılar tarafından

Hatırda tutulması gerekir ki, bütün bu tartışmaların ne istikamete evrileceği ve hakikaten bireysel ve toplumsal düzeyde ne derece etkin olacağı ve ne kadar süreyle etkin olacağı, önemli ölçüde bu salgının bırakacağı maddi zararlar ve hâlihazırdaki yapıların bununla baş etmesiyle orantılıdır.

dinî inançların aleyhine bir delil olarak görülmesi muhtemeldir. Yani felsefi tabiatçıların, koronavirüsü salgınına dair bilimsel izahların başarısını, bu salgını dinî inançlara dayalı olarak açıklamanın, dolayısıyla da dinî inançların, geçersiz olduğunun bir alameti sayması muhtemeldir. Bu durumda, meydana gelen tabii hadiselerle tabii izahlar getirebilmenin, her şeyin tabiatı ibaret olduğunu kabul etmeyi gerektirip gerektirmediği sorusunun tartışılmaya devam edeceğini söyleyebiliriz.

Hatırda tutulması gerekir ki, bütün bu tartışmaların ne istikamete evrileceği ve hakikaten bireysel ve toplumsal düzeyde ne derece etkin olacağı ve ne kadar süreyle etkin olacağı, önemli ölçüde bu salgının bırakacağı maddi zararlar ve hâlihazırdaki yapıların bununla baş etmesiyle orantılıdır. Meydana gelen hiçbir hadisenin zorunlu olarak tek-tip bir değerlendirilmesinin olduğu söylenemez. Ama bu salgın dolayısıyla yaşananlar, insanın tabiatı kendinden ayrı bir şey olarak görerek yaptığı her türlü tahribatın, insanın kendisine olumsuz olarak döneceğinin sağlam bir örneği olarak görülebilir. Böylelikle bu salgının insanları daha mütevazı olmaya, tabiata daha duyarlı olmaya yönlendirmesi beklenebilir. Yine de insanların doğal olarak “yapabilirim”den “yapmam meşrudur” sonucunu çıkarma eğiliminde olduğunu hatırda tutmak lazım. Bir şeyi yapabilir olmaktan onu yapmanın meşru olduğu sonucunu çıkarmamak, sınırlarını gözetmek, eski tabirle haddini bilmek, ancak derin bir ahlaki duyarlılık gerektirir. Tanrı’nın âleme müdahalesi ve bilimsel bilginin işlevi ve sınırı konusundaki tartışmaların daha açık uçlu olarak devam edeceği kanaatindeyim. Meydana gelen salgından, bir Tanrı’nın varlığı ve insanları terbiye ettiği sonucu zorunlu olarak çıkarılamaz. Yani insanların meydana gelen hadiseleri istedikleri gibi yorumlama özgürlüğü vardır. Her hâlükârda bu salgının, bize hayatımızı çevreleyen şartların sınırlarını hatırlatmasını ve bizi hayatımızın istikametini yeniden düşünmeye yönlendirmesini, bir ibret vesilesi olmasını, dileyelim.

Yayın Hakları:

Bu dosyanın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında İlmi Etüdler Derneği'nden yazılı izin alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

ilem
ilmi etüdler derneği

www.ilem.org.tr [Instagram](#) [Facebook](#) [YouTube](#) /ilmietudlerdernegi [Twitter](#) /ilmietudler

[Aziz Mahmut Hüdayi Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13, Üsküdar/İstanbul](#) [0 216 310 43 18](#)